

MİNHÂCÜ'İ-KERÂME

İnmediği, buna karşılık Ehl-i sünnet'in belli meselelerde taassup gösterdiği belirtilir. Meselâ Sünnîler'in Hz. Ömer'i "el-Fârûk" diye isimlendirip Hz. Ali'ye bu sıfatı vermemeleri, ilâhî emre muhalefet ettiği halde Hz. Âişe'ye saygı göstermeleri, tek bir kelime bile yazmadığı halde Muâviye'yi vahiy kâatibi kabul etmeleri taassuplarının kanıtı olarak ileri sürülür. Altıncı gerekçede İmâmiyye'ye muhalif olan Sünnî âlimlerinin Hz. Ali'nin faziletine ve imâmetinin meşrû kabul edilmesi ilişkili görüşleri zikredilir.

Minhâcü'l-kerâme'nin üçüncü bölümünde Resûlullah'tan sonra Hz. Ali'nin meşrû devlet başkanı olduğuna ilişkin naklî ve aklî delillere yer verilir. Burada Kur'an'dan çıkarılan kırk delil ileri sürülür ve hadislerden de destek alınır. Ayrıca Hz. Ali'nin şahsî özellikleri de imâmetinin kanıtları arasında sıralanır. Dördüncü bölümde Hz. Ali'nin arkasından gelen diğer imamların imâmeti birtakım nakillere dayanarak temellendirilmeye çalışılır. Bunların başında Şiîler'ce mütevâtir kabul edilen şu rivayet gelir: "Nebî, Hüseyin hakkında şöyle buyurmuştur: Bu imamın kardeşidir ve imam oğlu imamdır, dokuz imamın babasıdır. Dokuzuncusu kâimlerdir, benim adımla ve künyemi taşır, yüzünü adaletle doldurur." Beşinci bölümde Hz. Ali'den önce halife olanların meşrû imam konumunda bulunmadıklarına dair âyet ve hadislerin yanı sıra bazı uygulamalarından hareketle çeşitli deliller ortaya konmaya çalışılır. Hz. Ömer'in teravih namazı konusundaki uygulaması onun hilâfetine geçersizliğine dair bir örnek diye nakledilir. Kitabın altıncı bölümünde Sünnîler'ce Hz. Ebû Bekir'in hilâfetine dair öne sürülen delillerin eleştirisine yer verilir.

Ehl-i sünnet'e reddiye olarak yazılan ve imâmetin en önemli inanç esası olduğu vurgulanan *Minhâcü'l-kerâme*'de konuyla ilgili nasların Şi'a'nın görüşleri doğrultusunda sübjektif yorumlara tâbi tutulduğu görülmektedir. Ancak eserde Şi'a'nın imâmet anlayışında ağırlıklı bir yer tutan küçük ve büyük gaybet ayırımı- na temas edilmemektedir (Laoust, XLVI/1 [1978], s. 7, 55).

İbn Teymiyye, *Minhâcü'l-kerâme*'de ileri sürülen iddiaları tek tek ele alıp reddederek eleştirilene cevap verdiği *Minhâcü's-sünne** adıyla hacimli bir eser kaleme almıştır. Birçok yazma nüshası bulunan (Schmidtke, s. 95) *Minhâcü'l-kerâme* Tebriz (1286, 1290, 1296) ve Tahran'da (1298) yayımlandıktan sonra M. Re-

şad Sâlim tarafından *Minhâcü's-sünne* ile birlikte neşredilmiştir (Kahire 1382/1962, 1409/1989).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, *Minhâcü'l-kerâme* (nşr. M. Reşad Sâlim), Kahire 1382/1962; Takıyyüddin İbn Teymiyye, *Minhâcü's-sünne* (nşr. M. Reşad Sâlim), Riyad 1406/1986, I, 4-11; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1870, 1872; Serkis, *Mu'cem*, I, 240-241; *A'yânü's-Şi'a*, V, 399; Zirikîlî, *el-A'lâm* (Fethullah), II, 227-228; Sabine Schmidtke, *The Theology of al-'Allâma al-Hillî* (d. 726/1325), Berlin 1991, s. 52, 95; Henri Laoust, "La critique du sunnisme dans la doctrine d'al-Hillî", *REI*, XXIV (1966), s. 36-52; a.m.f., "Les fondements de l'imamat dans le Minhâğ d'al-Hillî", *REI*, XLVI/1 (1978), s. 3-56; M. Sait Özervarlı, "İbn Teymiyye, Takıyyüddin", *DİA*, XX, 411.

 SALİH SABRİ YAVUZ

MİNHÂCÜ'İ-SÜNNE

(منهاج السنة)

İbn Teymiyye'nin
(ö. 728/1328)

İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'ye ait
Minhâcü'l-kerâme adlı esere
yazdığı reddiye.

Tam adı *Minhâcü's-sünneti'n-nebeviyye fî nakzi kelâmi's-Şi'a ve'l-Kaderiyye olup bazı kaynaklarda Red 'ale'r-Revâtiz fî'l-imâme 'alâ İbn Mutahhar* (Safedî, VII, 26), *Minhâcü's-sünneti'n-nebeviyye fî nakzi kelâmi's-Şi'a ve'l-Kaderiyye* (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1872), *Minhâcü'l-İ'tidâl fî nakzi kelâmi ehli'r-Râfi'î ve'l-İ'tizâl* (*İzâhu'l-meknûn*, II, 585) şeklinde kaydedilmiştir.

İbn Teymiyye, eserini telif etme amacını belirtirken Ehl-i sünnet'ten bir grubun Şiî bir âlimin İmâmiyye mezhebini özendiren, dinî bilgisi eksik yöneticileri etkileyebilecek nitelikte bir kitabını kendisine getirdiğini ve müslüman görünen bazı Bâtınîler'in bu görüşlerin yayılmasına kat-

kıda bulunduğunu söylediğini anlatır. Bu kişilerin özellikle İlhanlı Hükümdarı Olcaytu Han'ın Şiî görüşlerine meyiletmesine sözü edilen kitabın etkili olduğunu ifade edip kendisinden bir reddiye yazmasını istediklerini bildirir (*Minhâcü's-sünne*, I, 4-8, 21). Olcaytu Han ile iyi münasebetler kuran Şiî taraftarı Mekke Emîri Humeyde ile İbn Teymiyye arasında cereyan eden tartışmanın da eserin telifine zemin hazırladığını söylemek gerekir (*DİA*, XX, 393).

Müellifinin beyanlarından 710 (1310) yılı civarında yazıldığı anlaşılan *Minhâcü's-sünne*, *Minhâcü'l-kerâme*'nin iç planına paralel biçimde bir mukaddime ile altı bölümden (fasıl) meydana gelir. Eserde İbnü'l-Mutahhar'ın temas ettiği konular tek tek ele alınır ve ileri sürülen iddialar aklî ve naklî delillerle cevaplandırılır. Bu arada konuyla dolaylı bağlantısı olan bazı hususlara dair bilgiler de verilir. Sistematik bir muhtevaya sahip olmayan *Minhâcü's-sünne*'nin girişinde yazılış amacının yanı sıra genel olarak Şi'a (Râfi'za) ile ilgili değerlendirmeler yapılır ve Hillî'nin mukaddimesinde öne sürdüğü iddialar reddedilir. Birinci bölümde, Hillî tarafından Ehl-i sünnet'e nisbet edilen görüşlerden olmak üzere ilâhî fillerin hikmetle muallel olmayışı, hüsün-kubuh, salâh-aslah vb. hususlar aslına uygun biçimde incelenir. Ayrıca hilâfetle ilgili tartışmalar ve Hz. Ali'nin hilâfetine ümmetin icmâ ettiği iddiaları üzerinde durulur. İkinci bölümde İmâmiyye'ye tâbi olmanın zorunluluğuna dair görüşler eleştirilir. Allah'ın sıfatları hakkında Ehl-i sünnet'e yöneltilen tenkitler cevaplandırılır ve bunların imâmetle ilgisinin bulunmadığına dikkat çekilir. Burada kelâmcılarla filozoflar da eleştirilir. Râfi'zîlerin peygamberlerin mâsumiyetiyle ilgili telakkisi reddedilir, nübüvvetten önce ve sonra kendilerin-

Minhâcü's-sünne'nin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Reislükhattâb Mustafa Efendi, nr. 559)

den küçük günah sâdir olmayacağı düşüncesi ümmetin icmâina aykırı bulunur. Hıristiyanların ezeli varlıkları üçe çıkarılmakla tekfir edildiği, halbuki Eş'arîler'in bu varlıkları dokuza çıkardığı şeklindeki iddiaların iftira olduğu, Fahreddin er-Râzî'nin böyle bir görüş ileri sürmediği ve hıristiyanların Hz. İsa'nın üç ilâhın üçüncüsü olduğunu söylemeleri sebebiyle kâfir sayıldığı belirtilir. Bu bölümde ayrıca Ehl-i sünnet'e mensup bazı kişilerin itibar görmeyen fikhî konulardaki görüşlerine Şiîler'ce yöneltilen eleştiriler ele alınır.

Minhâcü's-sünne'nin üçüncü bölümünde Hz. Ali'nin imâmetiyle ilgili iddialara, bu çerçevede ilk üç halifeye yöneltilen eleştirilerle bunların yanlışlığını gösteren kanıtlara yer verilir. Burada Hillî'nin delil olarak öne sürdüğü âyet ve hadisler ele alınır, hadisler sened ve metin açısından tenkide tâbi tutulur. İlk üç halifenin üstünlükleri vurgulanır. Eserin dördüncü bölümü on ikinci imam Mehdi el-Muntazar'ın imâmetiyle ilgili iddianın eleştirisi-ne dairdir. Bu konuda Hz. Peygamber'e nisbet edilen rivayetin Şiîler'ce mütevâtir gösterildiğine dikkat çekilir; sadece bir grup Şiî'ye ait olan bu iddianın Resûlullah'ın vefatından 250 yıl sonra uydurulduğu belirtilir. Beşinci bölümde yine ilk üç halifeye dair iddialar cevaplandırılır ve onların faziletlerinden bahsedilir. Hz. Ali'nin imâmetinin nasla vâcib olduğu yolundaki telakkî de akîl ve naklî delillerle çürütülür. Altıncı bölüm Hz. Ebû Bekir'in imâmetine ayrılmıştır. Burada, Hz. Ali'nin diğer üç halifeden daha faziletli olduğu ve imâmete sadece onun lâyık bulunduğu yolunda ileri sürülen rivayetlerin bir kısmı ile Şiîler'in on iki imamın imâmetini ispat yöntemleri eleştirilir.

Eserin temel hedefinin, imâmet meselesini imanin esaslarından sayan ve buna dayanarak İmâmîyye mezhebine uymanın gerekliliğini savunan Şiî telakkîyi reddetmek, buna karşılık Allah'a ve Resûlüne iman etmenin çok daha önemli sayıldığını ortaya koymak olduğu söylenebilir. Eserde Şia'ya karşı bütün Sünnî mezhepler savunulmuş ve bunların bazı görüşlerinin yanlış anlaşıldığı ileri sürülmüştür. *Minhâcü's-sünne*'de üzerinde durulan meselelerden biri de peygamberlerin din konusunda hata yapmadığına Sünnîler'in inanmış olduğu ve bu hususta Şiîler'in onlara benimsemedikleri bir görüşü nispet ettikleri fikridir. Eserde Şiîler'in imamlarını aşırı derecede yüceltmeleri bakımından Hz. İsa'yı tanılaştıran hıristiyanlara benzediklerine de dikkat çekilmekte-

dir. Kitapta Şia'ya yöneltilen en önemli eleştiri, sahâbîlerin Kur'an'da "en hayırlı topluluk" olarak nitelenmesine rağmen (Âl-i İmrân 3/110) Ebû Bekir'e biat ettikleri gerekçesiyle Şiîler'ce kötülenmesi ve bu suretle naslarla çelişkiye düşülmesidir. Şiîler, Moğollar'a yardımcı olmaları sebebiyle de tenkit edilmiştir.

Minhâcü's-sünne aynı zamanda döneminin yaygın inanışlarını dile getiren, dinler ve mezheplerle alakalı değerlendirmelerde bulunan, hadislerle dair temel problemlere temas eden, kelâmî ve felsefî kozmolojiyi ve metafizik anlayışları eleştirip Selefiyye'yi savunan bir eser olarak da önem taşır. Yûsuf en-Nebhânî, kitapta Mâtürîdiyye ve Eş'ariyye mekteplerine yönelik eleştirilerde bulunduğunu belirtir, ayrıca tasavvuftaki *gavs** telakkisiyle ilgili değerlendirmelerin isabetli olmadığını ileri sürer (*Şevâhidü'l-hak*, s. 196). Müellifin, Hillî'nin atıfta bulunduğu hadisleri eleştirirken bazı hatalar yaptığı, hasen olan hadisleri mekzûb, zayıf hadisleri de mevzûb olarak gösterdiği belirtilmiştir (İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 71). Tâceddin es-Sübkî, *Minhâcü's-sünne*'yi amacını gerçekleştirmekte başarılı bulunmuş, ancak başlangıcı bulunmayan hâdis varlıkların Allah'ın zâtında mevcut olduğu gibi eleştiriye açık birçok yanlışlığı da ihtiva ettiğini söylemiş, bu görüşlerini *Kaşîde fi zemmi'r-revâfi'z ve'r-red 'alâ İbn Teymiyye fîmâ şannefe fi'r-red 'alâ İbn Muṭahhar* adlı eserinde dile getirmiştir (*Ṭabaḳât*, X, 176-177; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1872). İbn Hacer de Hillî'nin eserinin bir kısmı kendisine ulaştınca, "Söylediklerimi anlamış olsaydı ona cevap verirdim" dediğini nakletmektedir (*Lisânü'l-Mizân*, II, 317). Muhammed Mehdi el-Kazvîni *Minhâcü's-şerî'a fi'r-red 'alâ İbn Teymiyye* adıyla bir eser yazmışsa da (Necf 1346) bu çalışma yetersiz kalmıştır (*DİA*, XXIII, 151).

Minhâcü's-sünne'nin Süleymaniye (Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 559, baş taraftan eksik) ve Nuruosmaniye (nr. 2138) kütüphanelerinde yazma nüshaları bulunmaktadır. Eserin Muhammed Reşâd Sâlim tarafından gerçekleştirilen neşrinin I. cildinde (Kahire 1382/1962) önce *Minhâcü'l-kerâme*'ye yer verilmiş (I, 77-202), fakat bu yayım devam etmemiştir. Aynı kişinin daha sonra dokuz cilt halinde yaptığı neşirde (Riyad 1406/1986; Kahire 1409/1989) *Minhâcü'l-kerâme*'nin metni kaydedilmemiş, ancak eleştiri sırasında önce Hillî'nin görüşü zikredilmiştir. Kitabın bunun

dışında çeşitli baskıları mevcuttur (Ser-kîs, I, 59). Zehebî eseri *el-Muntekâ min Minhâcü'l-i'tidâl fi nakḳı kelâmi ehli'l-i'tizâl* (Kahire 1374/1954), Abdullah b. Muhammed el-Guneymân da *Muḥtaşaru Minhâcü's-sünne* (Medine 1410/1990) adıyla özetlemiştir. Ali b. Muhammed el-İmrân, *el-Kavâ'id ve'l-fevâ'idü'l-hadîsiyye* isimli çalışmasında (Mekke 1417/1996) *Minhâcü's-sünne*'de bulunan bazı konuları incelemiştir (*DİA*, XX, 394). Salih Özer, *İbn Teymiyye'nin Minhâcü's-sünne Kapsamında Rivayetleri Kabul ve Red Kriterleri* adıyla bir doktora tezi hazırlamıştır (1998, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Teymiyye, *Minhâcü's-sünne* (nşr. M. Reşâd Sâlim), Riyad 1406/1986, I-IX; Zehebî, *el-Muntekâ min Minhâcü'l-i'tidâl* (nşr. Muhibbûddin el-Hatîb), Kahire 1374/1954; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Esmâ'ü mü'ellesefâti Şeyhîlislâm İbn Teymiyye* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Beyrut 1403/1983, s. 19; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 26; Sübkî, *Ṭabaḳât* (Tanâhî), X, 176-177; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Ṭabaḳâti'l-Hanâbile*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), II, 403; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, II, 317; a.mlf., *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 71; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1872; Leknevî, *el-Ecvibetü'l-fâzıla* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Halep 1384/1964, s. 174-175; Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî, *Şevâhidü'l-hak fi'l-istigâse bi-seyyidi'l-halk*, Kahire 1393/1973, s. 196; Serkîs, *Mu'cem*, I, 59; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 120; *İzâhu'l-meknûh*, II, 585; Abdülvehhâb İbrâhim Ebû Süleyman, *Kitâbetü'l-bahşi'l-ilmî*, Cidde 1403/1983, s. 271-273; Ferhat Koca, "İbn Teymiyye, Takiyyüddin", *DİA*, XX, 393, 394; İlyas Üzümlü, "İsnâaşeriyye", a.e., XXIII, 151.

SALİH SABRİ YAVUZ

MİNĦÂCÜ't-TÂLİBİN

(منهاج الطالبين)

Nevevî'nin

(ö. 676/1277)

Şâfiî fikhına dair eseri.

Kısaca *el-Minhâc* olarak da anılan ve müellifin *Ravzatü't-ṭâlibîn*'i ile birlikte müteahhirin dönemi âlimleri arasında büyük rağbet gören eser Şâfiî fakihî Abdülkerim er-Râfîî'nin *el-Muḥarrer* adlı kitabının muhtasarıdır. Nevevî, 19 Ramazan 669 (1 Mayıs 1271) tarihinde tamamladığı (Süyûtî, s. 57) eserinin önsözünde *el-Muḥarrer* geniş hacmi sebebiyle ezberlenmeye müsait olmadığından bu muhtasarı yazdığını belirtir; ayrıca metinde yaptığı tasarrufları açıklarken fikhî hükümlerin ve farklı görüşlerin hiçbirini çıkarmadığını, aslında bu kitabının *el-Muḥarrer*'in bir şerhi niteliğinde olaca-